© www.kjnt.ro/szovegtar

HALÁSZ PÉTER

A PARASZTI ÉRTÉKREND NÉHÁNY ELEMÉNEK VÁLTOZÁSA A MOLDVAI MAGYAROKNÁL[1]

A hagyományos társadalmakban a paraszti – és bizonyára nem csak a paraszti – értékrendet elsősorban két tényező befolyásolja, éspedig a *szégyenérzet* és a *lelkiismeret*. „Szégyen esetében a tekintélyt azok a külső társadalmi szokások jelentik, amelyeket »mások tekintete« képvisel; a lelkiismeret esetében a józan ész, mely belső hangként nyilvánul meg. A tradicionális társadalmakban a normák legitimitásának egyedüli forrása a szégyen, míg a funkcionális társadalmakban a lelkiismeret válik meghatározóvá." – idézi a szociológus Heller Ágnest Kotics József (1999: 56). A szégyen tehát nem más, mint a külső megítéléstől való félelem, a lelkiismeret pedig a belső norma.

A TOLVAJLÁS

Az Úristen által kinyilvánított parancsolatok közül manapság talán a *hetedik* az, amelyiknek a gyakori megszegése a moldvai csángó – és nem csak csángó – emberek életét leginkább keseríti. Ebből következik ugyanis a szántóföldi növénytermelés egyik fő korlátja, mégpedig minél munkaigényesebb növényről van szó, annál bizonytalanabb, hogy a jogos tulajdonos takaríthatja-e be. A tolvajlást *már* egyre kevésbé szégyellik, a lelkiismeret pedig még nem működik megfelelően. Ezért sokan a kollektív gazdálkodással járó „szocialista" erkölcsök, pontosabban erkölcstelenségek elburjánzását okolják. Erőteljesen felvetődik azonban a moldvai katolikus egyház felelőssége is, mivel az „erkölcsöt" meglehetősen felületes módon,

1 Készült a szerző *A hagyományos földművelés a moldvai magyaroknál* címmel megjelenés alatt álló munkájának fejezetéből, amit a NKA Ismeretterjesztési Kollégiuma 3437/01372. számon adott ösztöndíja támogatott.

szinte kizárólag a misén való részvételre korlátozott vallásgyakorlatra és a szexuális kérdésekre szűkítve értékelik. A hívektől – az *egyházi adón* kívül – elsősorban a *templomlátogatást*, a *román nyelvű vallásgyakorlatot* várják el. De aki rendszeresen eljár a templomba, az – „megélhetésből" – akár lophat is. Egy pusztinai esetről az egész falu tudott: valaki elpanaszolta a papnak, hogy ellopták a földjéről a pityókáját. Mire a pap, románul: – *Maga pedig biztosan megátkozta azt az embert? – Igen, kértem az Istent, hogy büntesse meg! – Látja, ez vétek! Mert az az ember lehet éhes volt, lehet beteg volt, s nagy szüksége volt arra a pityókára* – és penitenciát mért az asszonyra. A falu értékrendjének egészséges működését jelezte, hogy mindenki felháborodva beszélt az esetről. Az egyház ilyen és hasonló erkölcsi torzulásai is okozzák, hogy a magántulajdon sérelmére esett vétkeket a közösség ítélete *már* egyre kevésbé képes fékezni – nemhogy megtorolni –, a különféle hatóságok pedig *még* nem, vagy csak igen korlátozott mértékben alkalmasak erre a feladatra.

A tolvajlás elleni hagyományos védekezési módszer, amint azt egy külsőrekecsini asszony elmondta, a következő: *Ha valakinek elvész valamije, elmegy a paphoz és mondat misét, hogy takaróggyék ki, ki vette el. Ezelőtt* – az 1990-es évek elején – *mi is fizettünk misét. Elrontották a veteményünket, s kértük, hogy az Isten takarja ki, ki csinálta. Ne csánjon vele semmit, csak mondja ki, ki csinálta. S én fogattam, hogy három imáccságot elmondtam Páduai Szt. Antalnak, kilenc kedden. Hogy takarja ki. Mert ilyenkor az augusztban, Nagyboldogasszonykor, összetörték a horbuzusunkat*[2] *odakint, ahol Mihály van. Ott őrözte az ember, csak éppen hazajött, hogy egyék. S azalatt mit tudtak, elvittek, s még össze is törték... S én mondom: ki csánta lesz, az Úristen mondja meg. S fizettem egy misét, de nem akkor, hanem éppen karácsonykor. S egy ember megmondta egy nyámomnak*[3]*: „én csináltam az embernek, mert haraguttam rivá".* S nyám volt az es, de valamiért megharagutt. S az a misétől volt, s az imádságért, mert a kettő összefogott. Pádu*ai Szent Antal minden eldugottat kitakar.*

A falubeli és a mezei lopások ellen a hatékonynak vélt imádság és misemondatás számos pozitív példával bizonyított erejével szemben negatív példákkal „igazolják" a különböző hatóságok tehetetlenségét. Kinda István a rendőrséggel szembeni társadalmi idegenkedésről a következőket írja: „Klézse egyik legpolgárosultabb családja, amikor a mezőről ellopták a kukoricakórójukat, a tolvaj kilétének felfedését és a kár megtérítését nem a tekintélyét veszített helyi rendőrség bevonásával, hanem az isteni igazságszolgáltatás igénybevételével kívánta elvégezni. S az emberem a papnak aszanta: Tisztelendő úr! Akarok fizetni egy misét, hogy kerüljön ki, kicsoda volt az, ne paciljon[4] semmit, ne dögöljék meg! Semmi! De – aszongya – bár tudjam én es, hogy ki tudta ezt megcsánni! Egy hónap nem tölt el, s idejött hezzánk a kapuba: Né, István! Én loptam el a huruzsodat. Ugyes valamit csak használnak ezek a misék." „Erkölcsi válsághelyzetben – folytatja – az emberek nem bíznak a külső világból betelepedett, a beilleszkedés elemi formáit is elutasító román rendőrökben, s főleg a lopások felderítésében szívesebben megmaradnak a jól bejáratott és hatékonynak bizonyuló cselekvésminták, a mágikus-rituális eljárások mellett [...], másrészt a legidősebb generáció általában nem beszéli olyan szinten a román nyelvet, hogy azzal az idegen nyelvű hivatalhoz fordulhatna." (Kinda 2010: 132.) Hasonló megfontolásokból óvakodnak a csángók attól is, hogy különféle egyéb megkárosításuk esetén bírósághoz forduljanak. A „pénzhiány, kapcsolati tőke hiánya, információszegénység stb. miatt »egy kicsiért« nem perelnek, de a szerzési ösztön lopással egyenértékű incidensei következtében gyakoriak az örökösödési perek." (Kinda 2005: 35.)

2 dinnyésünket

3 nemzetség, rokonság ('neam': ua. rom.)

4 csinál, történik (vele)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

A nehéz, sokszor keserves munkával megtermelt javak eltulajdonításának minden formáját bűnnek tekintette közvélemény Moldvában, különösen akkor, ha az saját közösségen belül történt. Enyhébb a lopás megítélése, ha más faluból lop valaki, a kollektív gazdaságból pedig szinte erény volt az eltulajdonítás. Sokak véleménye szerint *az emberek a kollektív gazdaságokban tanulták meg a lopást.* Lehet benne igazság, bár itt alig száz éve, hogy megszűnt a Török Birodalom, ahol is közkeletű mondás volt, hogy *a szultán vagyona egy nagy tó, disznó,*[5] *aki nem iszik belőle.* Korábban, ha a tolvajt rajtakapták pl. gyümölcslopáson, elegendő volt, ha bocsánatot kért, s megígérte, hogy többet nem lop. De gyakran történt, hogy elverték, s átadták a hatóságnak (Kotics 1999: 59).

A körülmények ismeretében nem csodálkozhatunk azon, hogy a csángó közösségeknél a magyarországi és erdélyi állapotokhoz képest jóval nagyobb szerepet kaptak az önbíráskodás különböző formái. Szabófalván például korábban a tolvaj hátára kötötték az ellopott holmit és végighajtották a falun, miközben kiabálnia kellett: „Aki úgy tesz, mint én, úgy jár, mint én." (Imreh–Erdős Szeszka 1978: 201.) Újabban pedig, mióta – a modernizáció velejárójaként – egyre kevésbé érvényesül a hagyományos társadalmi kontroll, a helyzet elmérgesedése miatt az önbíráskodás durvább formáival is találkozhatunk. Bővebben foglalkozik a moldvai csángókkal kapcsolatban a normasértő cselekedetekkel és a deviáns viselkedés büntetésével Kinda István (2010), a tolvaj személyének kiderítésére szolgáló mágikus cselekedetekkel pedig Peti Lehel (2003: 159).

KÖZÖSSÉGI REAKCIÓK

A hagyományos paraszti értékrend szerves része volt a *kollektív segítségnyújtás* vagy *elítélés* különböző formája. A csángó falvak népe segítette egymást – leginkább az atyafiság, a rokonság – a házépítésben, a kapálásban, ősszel a pityóka és cukorrépa betakarításban, s a tavaszi szántásban. Tűz esetén is mindenki segítségére sietett a károsultnak, a rokonok, szomszédok félretettek az ellenségeskedést és segítettek minden ellenszolgáltatási igény nélkül (Imreh–Erdős Szeszka 1978: 203). Moldvai útjaim során többször találkoztam a jelenséggel, hogy valamilyen közeli, vagy akár távoli falu károsodottjai – miután a pap kihirdette a templomban – végigjárták a település családjait s leégett, vagy árvízsújtott házuk újjáépítésére adományokat gyűjtöttek. Az ilyen szerencsétlenül jártakat tapasztalatom szerint mindig viszonylag jelentős összeggel támogatták, elbeszéltették velük tragédiájuk részleteit, éreztették velük segítőkészségüket, együttérzésüket. A közösségi segítségnyújtásnak ez a formája ma is él.

A jelenkori munkaerő-vándorlás során is megfigyelhető a faluközösség összetartó erejének továbbélése. Az egyazon településről elvándorolt vendégmunkások rendszerint azonos városban vagy a környékén településnek le, s a résztvevők segítik falustársaikat pénzkölcsönzés, munkahely- és lakásszerzés tekintetében (Lajos 2009: 126). Az a csángó ember, aki Magyarországon vagy Nyugat-Európában vállalkozásba fog, a szükséges munkaerőt többnyire a saját falujabeliek közül választja, még akkor is, ha egyikkel-másikkal később kedvezőtlen tapasztalatai lesznek.

Ahogy van kollektív segítségnyújtás, ugyanúgy ismeretes valamely – akár a hatalom, akár az egyén által elkövetett – cselekedet kollektív (közösségi) elítélése. Ilyen az a

5 Mohamedánoknál a *'disznó'* szitokszó.

Klézsén szállóigeként fennmaradt, immár apáról fiúra öröklődő emlék, miszerint a kollektív erőszakos szervezésekor Istók Márton apójának bekenték tintával a lábujját – mert a kezét nem hagyta –, „s azt tették fel arra a kérvényre. Megfogták, s reatették. Aztot ők megírták, megkenték, s reanyomták. Beteg vót a zöreg, feküdt, nem is tudott a zágyból felkelni. Akkor azt mondta nekiek: »Hazudva kezdtétek, s hazudva vesztek el!«" (Gazda 1997: 167.) A kollektivizálásban számtalanszor megalázott emberek tehetetlenségükben az ilyen, szájhagyományban is fennmaradt emlékből merítettek erkölcsi erőt a hatalom erőszakosságával szemben.

A bűncselekmények napjainkra jellemző közösségi elítélésének példája, amikor „...a falvakon belül a hiteleket vesztett egyéneket, a hazudozókat, csalókat, tolvajokat a falu élénk figyelemmel kíséri, s ha például a szőlőbe vezető úton látják, de még akkor is, ha csak olyan utcarészen, ahol egyértelműen nincs mit keresnie, számon tartják, figyelik, hogy mikor, mennyi idő elteltével jön vissza, és főleg, hogy mit hoz a tarisznyájában, zsákjában." (Kinda 2010: 81.)

A KÉZMŰVESSÉG, MINT ÉLETMINŐSÉGET JAVÍTÓ TÉNYEZŐ

A moldvai magyarok körében érvényesülő értékrend részének tekinthető a különböző kézműves termékekkel megvalósuló termékcsere vagy áruértékesítés, ami leginkább a gyönge minőségű földből nyerhető haszon növelését szolgálta. A pénz tekintetében mindig szűkölködő moldvai falvak népe természetesen nem tudott volna létrehozni és eltartani önálló kézműves tevékenységre alapozott iparos réteget, de jól kiegészíthette a mezőgazdaságból származó jövedelmét különböző tevékenységekből származó termékekkel. Az árutermelés térbeli differenciálódásához, vagyis a táji munkamegosztás kialakulásához elsősorban egy-egy nagytáj földrajzi tagoltsága szükséges – írja Kós Károly az árucsere néprajzával foglalkozó alapvető munkájában (Kós 1972: 9). Példaként felhozza, hogy a sok tekintetben – földrajzi, természeti, gazdasági, kulturális, etnikai szempontból – tagolt Erdély területén a történelem során rendkívül mozgalmas belső kereskedés alakult ki. Nem volt ez másként az egykori Etelköz térségében sem, amit ma Moldvának nevezünk. A Kárpátok és a Dnyeszter közé eső, északon a nagy bükkerdők birodalmáig (Bukovina), délen a mediterránium felé nyitott, a Duna-delta vonaláig terjedő tájon megtalálható a havasi gazdálkodás övezetétől a dombvidéki tájakon át a mezőségi sík vidékekig szinte minden gazdaságföldrajzi formáció. Megvannak a különböző etnikumokhoz kötődő kulturális munkamegosztás feltételei, ismeretesek azok az évszázadokon át használt kereskedelmi utak, amelyeken keresztül – elsősorban a középkorban – igen jelentős áruforgalom bonyolódott a Balkán, Erdély, valamint a Baltikum között.

Számos adat arra enged következtetni, hogy a Moldvában élő népek között az évszázadok során kialakult munkamegosztás keretében a magyar lakosságú falvakban meglehetősen intenzív árutermelés alakult ki. A moldvai magyaroknak az árutermelésben való jelentős részvételével függött össze, hogy náluk jobban kialakultak és elterjedtek a belterjes, munkaigényes termesztési módok, az intenzív gazdálkodás technológiái, mint a többi, Moldvában élő népnél. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy az árutermelés Moldvában a magyarok sajátossága lett volna, csupán azt, hogy *a moldvai magyarok számarányuk-*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

nál nagyobb mértékben vettek részt a cserére, illetve az értékesítésre kerülő javak előállításában (Halász 1993: 91). De a kézművességre nem volt jellemző a tökéletes munkamegosztás, hiszen a legtöbb falusi „mester" a földművelés *mellett* foglalkozott a mesterséggel.

A csángó vidékeken a hagyományos kézművesség területei közül legelterjedtebb volt a *fafeldolgozás* és a feldolgozott termékekkel való kereskedelem. Egy 1772–1774-ből való nyilvántartás szerint a Tatros vidéken (Zona Trotuş) 80 fával foglalkozó mestert *(lemnar)* tartottak nyilván. Csaknem a felük *kerékgyártó* volt, több mint negyedük *bodnár,* a többi *bordakészítő, szitás, zsindelykészítő, fatálas, ládakészítő, asztalos, ács, orsó- és hegedűkészítő* (Ichim 1983: 59). Jelentős volt a kádármesterség Mardzsinénben, egy Fundu lui Bogdan nevű településen, továbbá Klézsén, Nagypatakon, Diószénben, Lujzikalagorban. Klézse, Pânceşti, Forrófalva híres volt a faedényeiről (hordók, csebrek, sajtárok, fatálak, bóták). A legszebb ácsolt és karcolással díszített észre-ládákat Klézsén, Lujzikalagarban, Nagypatakon, Forrófalván készítették (Ichim 1987: 45). Ezek az adatok azt jelzik, hogy az említett településeken a fatárgyakat készítő mesterek a szokásos paraszti önellátáson kívül, értékesítésre is termelve, a szokásosnál intenzívebb gazdálkodást tudtak folytatni.

A fafeldolgozás mestersége egészen a 20. század közepéig virágzott, később azonban legföljebb a „szövetkezetekbe" és az állami iparba kényszerített egykori mesterek fél-illegális kontár tevékenységéről beszélhetünk. Természetesen azok a hajdani mesterek sem kizárólag a kézművességből éltek, emellett gazdálkodtak is. *Télben dolgoztak a mesterséggel, nyáron meg földdel* – mondta egy kelgyeszti asszony.

Zsindely készítésével és -árulásával elsősorban Moldva nyugati részén, a fenyőövezetben lakók foglalkoztak. Készítettek zsindelyt a Tázló mentén (Frumósza, Kukujec) élő magyarok is. Frumószán többen is hasították a zsindelyt, amit aztán törökbúzára, borra, pálinkára cseréltek a Szeret-menti csángóknál, akiknek vásárolniuk kellett a zsindelyt és a *drányicát.*

A *kádármesterség* volt a fával való foglalatosság egyik legelterjedtebb formája: számos adatot ismerünk, amik a csángómagyarok több száz esztendővel ezelőtti kádármesterségéről tudósítanak. Már az 1646–47. évi Bandinus-féle összeírásban a második leggyakoribb családnév a *Kádár,* csak a szintén foglalkozásból származó Mészáros név előzi 17 előfordulással (Hajdú 1980: 16). Szerepel Kádár nevezetű *(Kadar Jano)* a híres, 1671-ben született szabófalvi levélben is (Domokos 1979: 78). Tudjuk, hogy Moldva számos magyar településén jelentős volt a szőlőtermelés, ehhez pedig kádakra, csebrekre és hordókra volt szükség. Különösen Forrófalva kádárjairól írnak sokat a források. A 18. század utolján 300 akós hordókat is készítenek itt, s a lengyeleknek meg az oroszoknak adták el (Zöld 1783: 420). Egy másik forrás ugyancsak Forrófalváról azt írja, hogy lakosai csaknem mind bognárok vagy kádárok (Dumea 1984: 85). Jerney is mint híres kádárokról ír róluk (1851: 175). A Forrófalvával szomszédos Klézséről Petrás Incze János tudósít arról, hogy „...a' bor' eltartására szükséges edényeket, hordokat készítenek, nem csak magok számára, hanem nagy mennyiségben az Orosz és Lengyelországi borárusok' számára, nagy mennyiségben Moldvábul minden évben ki viendőket." (Domokos 1979: 1324.) Természetes, hogy a Moldva leghíresebb borát adó Kotnáron is szükség volt a hordókra. A helyi hagyomány szerint a régi kádármesterek magyarok voltak s a település Balhoj felé eső részén laktak (Gunda 1988: 14). A helyi hagyomány szerint nevét is a hordó[6] szóból származó Butea településen a 19. század végén kádármesterséggel foglalkoztak (Lahovari 1900: 90). Lészpeden is volt az 1940-es években hordókészítő mester, aki *olyan szép hordókat csinált, mint egy tojás.* Az a körülmény, hogy a szőlőműveléssel foglalkozó lakosságnak legalábbis egy része maga készítette a bor erjesztésére és tárolására alkalmas edényeket, sőt még értékesítésre is jutott belőlük, azt mutatta, hogy azokon a vidékeken a szőlőtermesztés magasabb értékrend szerint alakult.

6 románul *'bute'*

A *kerékgyártó mesterség*nek ugyancsak fontos szerepe volt a hagyományos paraszti életben. A legtöbb parasztember el tudta ugyan készíteni magának a szekeret, de a kereket mesterrel kellett csináltatni. Annak ellenére, hogy a már többször emlegetett 1772–1774-ből való jegyzék szerint a Tatros-vidék 80 „famesteré"-nek csaknem a fele kerékgyártó volt, úgy látszik, hogy a hordókészítéssel szemben kerékgyártó – románosan *rotár* – nem dolgozott minden településen. De ha valakinek kerékre volt szüksége, elment akár a hetedik faluba is, hiszen kerekesek elsősorban ott működtek, ahol a lakosok áruértékesítéssel vagy fuvarozással egészítették ki gazdasági tevékenységüket. Kerékgyártók működtek egészen vagy részben csángó népességű településeken a *Nagy Földrajzi Szótár* szerint Békáson (Lahovari 1898: 399), Buteán (Lahovari 1900: 90), valamint Halasfalván (Lahovari 1902: 88), ahol a kerék mellett szekereket és szánokat is készítettek. Kerékgyártók dolgoztak még Kelgyeszten, ahová messzi falvakból eljöttek a vevők. Ezzel szemben az onyesti magyarok és románok az 1930-as években a helyi piacon árulták az általuk készített kereket, szánt és szekeret (Kós 1976: 169), ami bizonyára összefüggött a gorzafalvi fazekasok fuvar iránti számottevő igényével.

Ismeretes még több *egyéb famesterség*, amelynek a művelői vagy a vásárlói magyarok voltak. Így a Szeret és a Tatros összefolyásánál lévő Ploszkucén falu a hagyomány szerint arról kapta a nevét, hogy a 19. században Szabófalváról települt lakosai *fából készült kulacsokat* (románul *ploscă*) készítettek, s azokat árulták a különböző piacokon. Pusztinában pedig úgy emlékeznek, hogy régebben fakéregből készítettek túrótartó *borítót*, s vásárokon árulták jövedelmük kiegészítése érdekében.

Elterjedtebb volt a *kasok, kosarak, kosornyák* készítése veszőből, csigolyából. Gyakorlatilag csaknem minden hagyományos paraszti gazdaságban maguk készítették el a kosaraikat, de nem mindenki tudta szépen és tartósan megfonni. Ezért, aki megengedhette magának, az előszeretettel vásárolt kosarat azoktól a kézműves mesterektől, akik erre szakosodtak. Dorinel Ichim is felsorol öt Bákó környéki települést – Săuceşti, Letea Veche, Negri, Traian, Buhoci –, ahol különböző méretű és formájú kasokat készítenek (Ichim 1987: 50). Több Román környéki csángó faluban is foglalkoznak kasok kötésével, főként ott, ahol a föld csekélysége miatt szükségük van erre a jövedelemkiegészítő tevékenységre, s *„vannak lunkáik"*, vagyis folyómenti vizes területeik, ahol megterem a vesszőt adó fűz. A Szabófalvától ÉNy-ra eső Barticsesten kis kosarakat *(coşîrci)* készítenek és a környékbeli falvak piacain árulják. A szomszédos Bírófalván ugyancsak foglalkozik néhány család piacra szánt kasok kötésével. A Szeret bal oldalán lévő Tamásfalva kosarait Román, Szabófalva és más települések piacain értékesítik.

Talán a Tázló menti Pusztinán foglalkoztak a legnagyobb mértékben piacra szánt kosarak fonásával. Erre megvolt minden adottságuk, a szükség és a lehetőség egyaránt. A kollektivizálás előtt, 1949-ben 1600 lakosra 500 ha föld jutott, Kós Károly szerint 150 földtelen családnak a *kaskötés* jelentette a megélhetést (Kós 1976: 159). Valójában nem csak a nincstelenek éltek a fűzvesszőből, hiszen az elkészült kosarakat a lóval, szekérrel rendelkezők „terítették" a piacon. Sokan voltak, akik földtelenek lévén, a lovukat is a piacozásból tartották el. Összeszedték a kosarakat a szekérrel nem rendelkező kézművesektől, s maguk vitték a piacokra, majd a jövedelmen megosztoztak. A legeredményesebbek azok voltak, akik családon belüli munkamegosztás keretében oldották meg a termelést és az értékesítést, nem szorultak a viszonteladókra. Természetesen a faluból s a szomszédos településekről is eljöttek a kosarakért, mert Pusztina környékén máshol nem foglalkoztak kosárkészítéssel. Itt azonban már a 19. század második felében kötötték a fűzvesszőt. A moldvai részeken szekerezők általában csöves vagy szemes kukoricára cserélték a kosarat, a messzebbre eső vásárokon pénzért árulták. Annyi törökbúzát kértek érte, amennyi 2-3-szor belefért. Voltak akkora ka-

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

sok, hogy belement 50 kg törökbúza is. A csöves kukoricával bementek egy-egy ismerős gazdához, leverték a *lészán,* s tették a zsákba. Szemes kukoricából másfélszer töltötték meg a kasokat. *Elmentünk száz kassal, s hoztunk ezer kiló pujt. Három esztendő alatt ebből csináltam házat és istállót* – dicsekedett, méltán, egy pusztinai kosaras. Száz kast különben négy nap alatt tudott kemény munkával megkötni. *De méges könnyebb, mint a kapálás* – tette hozzá, érzékeltetve a paraszti értékrend szemléletében megmutatkozó racionalizmust.

A kézművesség területei közül kétségtelenül a *fazekasság* termékei voltak a legszélesebb körben elterjedtek, s a tevékenység a paraszti értékrendbe való beépülése is itt érvényesült a leginkább. Pársz az esztendővel ezelőtt Moldvában sokkal több helységben készítettek fazekakat, s egy-egy fazekassággal foglalkozó helyen jóval többen űzték a mesterséget, mint manapság. A Bandinus-féle 1646-ból való névösszeírásban 12 Fazekas (Fazakas, Fazakos, Fasakas) családnév szerepel, ami elsősorban a foglalkozásból keletkezett név elterjedtségét jelzi (Hajdú 1980: 14). Dorinel Ichim többször idézett jegyzéke szerint 1772–1774-ben a Tatros vidékén összesen 5 faluban dolgozott fazekas, Bákó vidékén pedig 16 faluban 26 fazekas korongolt. A Bákó és Román között elhelyezkedő Icușești egyik részének Olăreşti volt a neve, Bákóban pedig Olărilor utcát tartottak számon (Ichim 1987: 51). Figyelemre méltó, hogy a fazekasokat foglalkoztató települések lakosságának felén magyarok (is) élnek.

Ahhoz, hogy valahol kisebb vagy nagyobb számban fazekas műhelyek jöjjenek létre, elsősorban két tényező szükséges, mégpedig – akárcsak a kosárfonás esetében – a *szükség* és a *lehetőség.* A szükséget a fazekasság esetében is az egy családra jutó földterület csekélysége, a lehetőséget pedig a korongoláshoz szükséges agyag és egyéb kedvező tényezők megléte jelenti. A legismertebb, legnagyobb és legtovább működő moldvai fazekas központban, Gorzafalván a 20. század derekán 1 lélekre 0,12 ha földterület jutott. 1953-ban 360 fazekasmester dolgozott itt. Kós Károly megállapítása szerint a gorzafalvi magyar lakosság „kizárólag fazekasságból él – mint fazekas, vagy mint fuvaros" (Kós–Szentimrei–Nagy 1981: 147). A fazekas korongozó és a fuvarozó igen szoros kapcsolatban volt egymással, szükség volt a kölcsönös bizalomra, ezért leginkább rokonok, testvérek fogtak össze, s aztán rendszerint fele-fele arányban osztoztak a kapott pénzen és terményen. Az árucsere sajátos, és nyilván régies formáját jelentette, amikor nem szekérrel, hanem gyalogosan vitték és árulták a cserépfazekakat. Rendszerint a fazekasok növendék lányai járták így a mezőségi csángó falvakat tarisznyában vitt fazekakkal, hogy az *észréjük*höz[7] szükséges kendert beszerezzék (Kós 1976: 216). Ilyen módon néha 10 kg kendert is összegyűjtöttek (Kós 1981: 169). Ily módon, végső soron ugyanazt, vagy legalábbis hasonló értékrend szerinti életmódot tudtak megvalósítani, mint a Tázló vagy a Szeret menti falvakban élők. A fazekasmesterek értékrendje a hagyomány szerint alakult, s mert a környezetük társadalmi igénye rendkívül gyorsan változott, a gorzafalviak nem emléktárgyakat, még csak nem is dísztárgyakat készítettek, s vevőik elsősorban nem a városiakból, hanem a környékbeli falvakból kerültek ki, a használati tárgyak területén eluralkodó műanyagok miatt beszűkölő vevőkörből egyre kevésbé tudták fenntartani magukat. Az utolsó gorzafalvi fazekasok a hagyományos értékrendhez igazodva, hasított mogyoróvesszőből készült kosarakkal próbálkoztak.

A *szűcsmunka* elterjedt mesterség volt Moldvában mind a románok, mind pedig a magyarok körében. Miron Costin román történetíró szerint Szucsava (Suceava) városa a középkorban magyar szűcsökről kapta volna a nevét (idézi Kogălniceanu 1872: 377). Ennek ellenére ritka a Szűcs, Szőcs családnév a moldvai magyarok körében, noha Tatros városából már a 16. század végéről ismerünk Szűcs Mihály nevű soltészt (Iorga 1927: 44). A Bandinus-féle összeírásban egyáltalában nem szerepel, Domokos Pál Péter moldvai név-

7 hozomány ('zestre', ua. rom.)

jegyzékei szerint is csak Lábnyikban (Domokos 1987: 237) és Pusztinán (Domokos 1987: 228) élt *Szőcs* nevezetű család. Ez utóbbi településen azonban a *Szőcs* a legnépesebb családok közé tartozott (Barthas 1982: 23), s *Tímár* nevezetűek is élnek a faluban. A csángók körében ma már különben sem igen nevezik szűcsnek a keptárokat, bundákat, kozsókokat, kucsmákat készítő mestert, hanem román néven kozsokárnak *(cojocar)* mondják.

A csángók gazdasági stratégiájában jelentős szerepet játszó „melléktevékenységek" a táji adottságoktól való folyamatos elszakadás következtében egyre kevésbé szolgálják a falusi társadalom kiegyensúlyozott megélhetését.

A MUNKÁBA VALÓ NEVELŐDÉS

A falusi társadalom értékrendje szempontjából nagyon fontos volt a *paraszti munkába való belenevelődés* módja, mikéntje, különösen az olyan nagycsaládos, még a térségre jellemző silány színvonalú szakképzéstől is elzárt közösségek esetében, mint a moldvai csángómagyarok. Itt szinte csak a kisebb vagy nagyobb családi közösségben – esetleg egymástól – tanulhatták el a gyermekek a munkafolyamatok módját, technikáját. Ennek részleteit számtalan visszaemlékezés őrzi: „Tátám tanított kapálni. Vitte a mezőre a kapecskát, s tartott így, s megtanóltam. Akkorák vótunk, egy morzsa, s megtanított kapálni. Tudtunk. Maig jól kapálok." (Lujzikalagor – Gazda 1993: 33.) „Errébb, mikor kicsit megnövekedtünk, akkor vettük a kapát hátunkra, mentünk kapálgatni, ki mekkorát tudott. Édesapám mondta, ki tepelődik[8] a céklával, annak csináltat papucsokat. Ha resztelitek kapálni, nem kopogtattok a papucsokval. Mentünk regvel el, hogy termődjék jól meg a cékla, hogy legyen mivel csináltasszon apika papucsokat. Kopogtasszunk mi esz. Akkor nem úgy volt, mint maszt, akkor a 15 évesz isz rosszul kapott papucsokat. Csak bocskorkát." (Gazda 1993: 34.) „Nőttünk hej, nőttünk nehezen, nagy kapákat adtak, húztuk nehezen a kapát. Kapák nagyok vótak. Nehez világot vittünk." (Kelgyest – Gazda 1993: 33.) „Fődi munkások vótunk. Tíz esztendőtől felfelé bírtam menni lóval, marhával, nem egyedül, valakivel. Ganyét a mezőre, marhát a köteliről, hordoztak kapálni, mi gyermekek ott a többi között kapáltunk." (Gazda 1993: 34.)

A klézsei Hadarog Luca mesélte gyermekkoráról, hogy amint növekedett, „immár etetni nem mentem többet. Immár megindultam kapálni, ugye 11-12 évesen mentem kapálni. Tanyítottak kapálni, aratni, s attól felé megindult a munka, mindig mentünk nyárba a mezőre." „Aztán megkezdtem a munkát, napszámba menni, ugye bojérokhoz, abból csántam őtözetet, a lábamba a készületet. Édesanyámék szegény emberek vótak, de én mentem s dógoztam, s vettem, mi kellett. Kapáltam, aratni jártam, mindent, mi kellett." (Pozsony 1994: 25–26.)

A munkába nevelődés hagyományos értékrendjének érvényesülése idővel visszaszorulóban van, de – különösen az átlagosnál nagyobb családoknál – még mindig erőteljesebben tapasztalható.

8 foglalkozik, bajlódik

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

AZ ÖRÖKÖSÖDÉS

A paraszti értékrend nehezen megragadható világa talán az öröklés rendjében tükröződik a legmarkánsabban. A történelmi időben az öröklés módját egyrészt a közösség szokásrendje, másrészt a tulajdonos személyes döntése szabta meg, s a hagyományos társadalmakban ezek aránya fontos és tanulságos. A moldvai csángó közösségekben ezt még motiválta, hogy a csángómagyarság anyanyelvét és kultúráját tekintve a mai napig a szóbeliség állapotában él és az 1864. évi jobbágyfelszabadítás előtt jelentős részük nem is rendelkezett földtulajdonnal. A csángómagyarok értékrendjét is mutató öröklési rend ez ideig jórészt föltáratlan volt. Miklós Zoltán részletes tanulmánya tisztázta a kérdés több összetevőjét.

A moldvai csángók esetében mindenkor *földműves közösségről* beszélhetünk. Európában ez a társadalmi réteg a késő középkorban is egyazon sorsközösségben élt, s a vérrokonsági örökösödés rendje, az egész nemzetségi-rokonsági rendszer a gazdasági szempontok alapján jött létre. „A 19. századi állami rendeletek, amelyek a jobbágyfelszabadítás céljából léptek érvénybe, korlátozták a kiosztott földterület feletti rendelkezés jogát, s az így szerzett (kapott) telket 30 évig nem lehetett eladni.[...] Moldvában még az a szokás is érvényben volt, hogy az utód nélkül elhalálozott falusi parasztnak minden vagyona a földesurára szállt. Hasonlóképpen az örökös nélkül meghalt földbirtokos vagyona, pedig az államra." (Miklós 2005: 108.)

„Az 1950-es években kisemmizett parasztréteg körében még elevenen éltek a népi jogszokások, s az átörökítés pillanatában igyekeztek az egykori közösségi normákat követni. A földművelő társadalomban az ingatlanokra és főleg a földterületre nagy hangsúlyt fektettek, a tulajdonlás megszűntével ezek a rendeltetések funkciójukat vesztették. A kollektivizálást követő időszakban már egyre jobban a tételes jog vált mérvadóvá, s a fokozott állami ellenőrzés lehetetlenné tette a szokáson alapuló öröklést. [...] Bár több mint száz éve megszűnt örökléskor a nemek közti különbségtétel, a csángó falvakban a 20–21. század fordulóján még számtalanszor kérdésként vetődött fel az egyenlő arányú osztás." (Miklós 2005: 102.)

Tárkány Szűcs Ernő (1944: 9) hangsúlyozza, hogy Moldvában általában egyenlően osztják meg a leszármazottak között a vagyont. A csángók körében viszont előfordul, hogy amikor az elhunyt különböző helyeken lévő, eltérő fekvésű és termőképességű földjein osztoztak az örökösök, sorsot húztak. Klézséről ismerjük, hogy „...egy papírkára felírták, hogy ez a darab itten, az a darab ott, s bétették azokat a papírokat egy kalapba, esszekeverték, aztán belényúltak és kivették. S melyiket vette ki, az volt az övé." (Bosnyák 1980: 204.)

Az idők változásával a csángó közösségek körében érvényesülő örökösödési gyakorlat három formában valósult meg, de akadt néhány egyéb módon követett megoldás, amik azonban nem egymás mellett, hanem inkább egy időben, más-más hangsúllyal érvényesültek. (1) Hagyományosnak tekinthető és Moldvában meglehetősen sokáig, számos tekintetben még a 20. század végén is érvényben lévő gyakorlat volt a *szokásjog* és annak többféle változata. Ezt váltotta fel fokozatosan az egyre nagyobb hangsúlyt kapó (2) *egyéni döntésen alapuló* örökséghagyás; ami mellett aztán a jobbágyfelszabadítást követően fokozatosan előtérbe került az (3) állami törvényekkel szabályozott örökösödés gyakorlata.

A *szokás* volt tehát a régi, az általánosan elfogadott gyakorlat, ami, ha íratlanul is, de általában dominált az ingatlanok, elsősorban a föld öröklésében. Eszerint a „földterület elosztása akárcsak régen, ma is két részben történik: házasságkötéskor az apa a család gazdasági potenciáljától és a gyerekek számától függően meghatározott nagyságú földterületet juttat a fiataloknak; a szülők halála után pedig az általuk még művelt földet osztják fel az örökösök, ugyanis a csángók körében nem volt gyakori a telek közös erővel történő művelé-

se." (Miklós 2005: 129.) Ezt az alapelvet aztán számos tényező variálta. *Szabófalván* például a gyermektelen családból elhalt nő hozománya a férjnél maradt, csupán a *jésztrefődet* igényelhették vissza a hozzátartozói. Moldvában ugyanis a lány az ingatlanok közül *földterületre* is jogosult volt, aminek osztása helyenként nem egyenlő arányban történt a nemek között. *Bogdánfalván* a kenderföld kivétel volt, az ugyanis kizárólag női ágon öröklődött (Kós 1976: 200). *Szabófalván* szokás volt az is, hogy olykor a lánynak több földet adtak abban a reményben: így hamarább férjhez tudják adni. Ha pedig a nászéjszakán kiderült, hogy a lány már nem érintetlen, akkor a fiúnak joga volt többlet földet követelni a lány szüleitől.

Klézsén a lánynak kevesebb földet adnak, *mert ő menen ki jésztrével.* Pusztinán a megesett lánnyal a szülők több földet kínáltak, de az ilyeneket a vagyonuk gyarapítására csak nagyon szegény legények vették feleségül. Itt a *jésztrefőd* nem volt kötelező, mert a lány a felek közti megegyezés alapján részesedett (Miklós 2005: 120). Erről a gyakorlatról Kós így írt: „Általános érvényű volt a magyar nyelvterületen, hogy az ingatlanokból a lány keveset, esetleg semmit sem kapott, hiszen őt kelengyével adták férjhez. Az apa halála után azonban az osztásban a lányokat és a fiúkat egyenlő rész illette meg. [...] Az északi csángók körében olyan eset is volt, hogy a lány kapott nagyobb részt a földterületből, mintegy kérőstimulálóként. A kenderes földet leányágon számították és adták tovább." (Kós 1976: 200.)

„Az állami ellenőrzés – írja Miklós Zoltán – csak fokozatosan tudta eltompítani a hagyományos normarendszert, így az archaikus közösségekben még ma is megtalálhatók az egykori jogszokások csökevényei." A három csángóvidéken [...] a közösségi norma különböző módon való értelmezése nem egy esetben egészen változatos joggyakorlatot alakított ki, (vagyis) a csángó falvak esetében nem lehet egykori általános öröklési gyakorlatról beszélni. (Miklós 2005: 101).

A PARASZTI ÉRTÉKREND TORZULÁSAI

Végezetül vessünk pillantást, miként torzult a gyakorlatban a hagyományos paraszti értékrend a kollektivizálás idején. Egy 1954-ben született pusztinai asszony elmondása szerint a pityókát, paprikát, káposztát, paradicsomot, epret, murkot, hagymát napszámra gyomlálták, kapálták, de terményt nem adtak a tagoknak, csak kevés pénzt kaptak, amiért az általános áruhiány miatt szinte semmit sem tudtak vásárolni. Édesapám volt a páznyik[9]*, s mindenkinek engedte, hogy vigyen belőle. 3–3,5 lej volt egy napszám. Este, mikor vége volt a kapálásnak, aki maradt öntözni, az kapott még fél napszámot. Kevés volt, de ha nem mentél, ámendáztak*[10] *meg. Kellett csinálj 20 napszámot, vagy 40-et, s ha nem mentél, büntettek, jött a zsandár a kapudba.*

Tavasszal kiosztották, ki mit vállal, miből hány sort. Csokánvágni, törökbúzát kasba emelni. Aki az istállókban dolgozott az állatokval, azoknak nem kellett menni törökbúza kapálni. Édesapám ment kaszálni, adtak napszámot is, meg 4 buglyából egyet. Aztán micsináltunk? Csináltunk 3 kicsikét, s magadnak akkorát, hogy egy szekerrel nem tudtad elhozni. De naponta hoztál egy hát szénát es, csak úgy. *Így kénlódtunk.*

Akik ott ültek a kollektív mellett, azok még többet loptak. A fiam egyszer meggyónta a Bogris papnak, hogy loptak a kollektívből. – Az nem bűn – mondta a pap. De esténként alig

9 őr ('paznic' ua., rom.)

10 pénzbírság ('amendă' ua., rom.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

mertél egy-egy cső pujt elhozni, mert ki voltak állva a hídnál a zsandárok, máskor kerültek ki a hegyen. 17 prezsina volt a lót[11]*. Az a tiéd volt, de ha nem csi*náltad meg a napszámot, amit kellett (40–60), akkor vették el. Azt te szántottad, te kapáltad, te vetetted, azok ilyen kis sarkos helyek voltak, amit a kollektív nem használt.

Mikor aztán vége lett a kollektívnak 1990-ben, akkor adtak ki először 30 prezsinát. Egy évet mentünk a harmincval, s 1992-ben visszaadták mindenkinek, hol volt a darabja azelőtt. Ha nem volt meg, akkor adták egyebütt. Ha öt helyen volt, úgy kapta. Itt volt 5 prezsina[12]*, ott 10, amott 40, s így. Mondták: ne ez volt a szomszédom, ez volt a szomszédom, s akkor tették oda. Akkor mindenki meg tudta művelni, mert amikor visszaadták, olcsóbb volt a megszántás. Mindenki maga intézte a szántást, de a kollektívnek voltak gépei, utilázsei*[13]*, s volt egy, amelyik megvette, s hordozta. Olcsóbb volt a szántás is, a diszkvilás*[14] *is, a vetés is. De most nagyon drága lett. Másnak a lovával pedig majd' drágább, mint a traktor. Ha saját lova van, akkor megcsinálja magának. Összefogtunk a sógorommal s a két tehénnel megszántottuk, boronáltuk. De összevesztek. Most reakapott a világ a traktorra, s a tehenet minek fogjam bé?*

A hagyományos paraszti értékrend jelentős mértékben megkönnyítette a csángó emberek életét, mert apáról fiúra öröklődő természetességgel tudtak igazodni hozzá, s ily módon könnyebben viselték a társadalmi és gazdasági megpróbáltatásokat. Amióta azonban elvesztették ezeket a közösségi fogódzókat, mindenkinek magának kell – kellene – megtalálnia a számára legkedvezőbb megoldásokat. A biztonságot jelentő paraszti értékrend az utóbbi 1–2 emberöltő során eltorzult, ami szétzilálta a magyarság számára megtartó identitást jelentő faluközösségeket.

SZAKIRODALOM

BARTHAS János [*Ősz Erős* Péter]

1982 *Pusztina személynevei.* (Magyar Személynévi Adattárak, 45.) ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, Budapest.

BOSNYÁK Sándor

1980 A moldvai magyarok hitvilága. In: Hoppál Mihály (szerk.): *Folklór Archívum 12.* MTA Néprajzi Kutató Csoport, Budapest.

DOMOKOS Pál Péter

1979 *„... édes Hazámnak akartam szolgálni..."* Szent István Társulat, Budapest.

1987 *Moldvai magyarság.* Magvető Kiadó, Budapest.

DUMEA, Emil

1984 *Istoria Bisericii catolice în Moldova.* (Kézirat)

GAZDA József

1993 *Hát én hogyne siratnám. Csángók a sodró időben.* Szent István Társulat, Budapest.

GUNDA Béla

1988 A moldvai magyarok eredete. *Magyar Nyelv* LXXXIV. (1) 12–24.

11 háztáji parcella ('lot' ua., rom.)

12 rúd (régi területmérték), kb. 180–210 m2 ('prăjină' ua., rom.)

13 felszerelés ('utilaj' ua., rom.).

14 tárcsázás ('discui' ua., rom.)

HAJDÚ Mihály
1980 *Az 1946–1947. évi Bandinus-féle összeírás névstatisztikái.* (Magyar Személynévi Adattárak, 30.) ELTE, Budapest.
HALÁSZ Péter
1993 Áruértékesítés és árucsere a moldvai magyaroknál. In: Halász Péter (szerk.): *„Megfog vala apóm szolcor kezemtül…" Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére.* Lakatos Demeter Egyeület, Budapest 91–94.
ICHIM, Dorinel
1983 *Zona etnografică Trotuş.* Ed. Sport-Turism, Bucureşti.
1987 *Zona etnografică Bacău.* Ed. Sport-Turism, Bucureşti.
IMREH István – SZESZKA ERDŐS Péter
1978 A szabófalvi jogszokásokról. In: Kós Károly – Faragó József (szerk.): *Népismereti Dolgozatok.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 195–207.
IORGA, Nicolae
1927 *Istoria industriilor la romîni.* Bucureşti.
JERNEY János
1851 *Keleti utazása a' Magyarok' őshelyeinek kinyomozása végett 1844–1845.* I–II. Pest.
KINDA István
2005 A társadalmi kontroll és intézményei a moldvai falvakban. Normák, normaszegők és szankciók a csángó társadalomban. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 21–56.
2010 *Ellenőrzött közösségek – szabályok, vétkek és büntetések a moldvai csángó falvakban.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely.
KOTICS József
1999 Erkölcsi értékrend és társadalmi kontroll néhány csángó faluban. In: Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időben.* (A Magyarságkutatás könyvtára, XXIII.) Teleki László Alapítvány, Budapest.
KÓS Károly
1972 Az árucsere néprajza. In: Kós Károly (szerk.): *Népélet és néphagyomány.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest 9–51.
1976 Csángó néprajzi vázlat. In: Kós Károly (szerk.): *Tájak, falvak, hagyományok.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő
1981 *Moldvai csángó népművészet.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest.
LAHOVARI, G. I. – BRĂTIANU, C. I. – TOCILESCU, Gr. G.
1898–1902 *Marele Dicționar Geografic al Romîniei I–VI.* Societatea Geografică Romînă, Bucureşti.
LAJOS Veronika
2009 „Felkelnének az öregek, lássák meg, milyen jó élni most…" Modernizáció és migráció összefüggései Moldvában. In: Diószegi László (szerk.): *Moldvai csángók és a változó világ.* Teleki László Alapítvány – Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ, Budapest–Szombathely 123–136.
MIKLÓS Zoltán
2005 Öröklési jogszokások a moldvai csángóknál. In: Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban.* KJNT, Kolozsvár 101–131.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

PETI Lehel
2003 A fekete mágia szociális egyensúlyellenőrző szerepe a moldvai csángó falvakban. A lopás hiedelmei. In: Szabó Árpád Töhötöm (szerk.): *Lenyomatok 2. Fiatal kutatók a népi kultúráról.* KJNT, Kolozsvár, 159–174.
POZSONY Ferenc
1994 *Szeret vize martján.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár.
TÁRKÁNY SZŰCS Ernő
1944 Erdély öröklési jogszokásai. *Hitel* IX. (7) 379–400.
ZÖLD Péter
1783 Notitia de rebus Hungarorum qui in Moldavia et ultra degant, scripti ab. Adm. R. D. Zöld Parocho Csík-Delnensis in Siculia data ad A. R. P. Vincent Blaho. In: Molnár János (szerk.): *Magyar Könyv-Ház III.* Pozsony, 414–428.

SCHIMBĂRILE UNOR ELEMENTE ALE SISTEMULUI DE VALORI ȚĂRĂNEȘTI LA MAGHIARII DIN MOLDOVA

Sistemul de valori ale culturii tradiționale în societatea ceangăilor din Moldova, în decursul ultimelor două generații, a fost puternic erodată nu numai de schimbările petrecute în societate, dar și de dictaturi, de influențe străine. Studiul schițează diversele manifestări ale acestui proces, precum și consecințele sale. Se oprește asupra distorsiunilor produse în prețuirea proprietății private, asupra modelului de întrajutorare în cazul unor calamități, manifestării relațiilor interumane, atrofierii preocupărilor meșteșugărești ce au jucat un rol în strategia economică complementară a ceangăilor, în procesul de educare a copiilor pentru muncă, asupra schimbărilor în ordinea moștenirilor tradiționale. În consecință, sistemul țărănesc de valori tradiționale ce a asigurat siguranța traiului, s-a degradat în decursul a ultimelor două generații, aducând cu sine dispersarea, dizolvarea comunităților țărănești, garantul menținerii identității pentru maghiari.

CHANGES IN SOME OF THE ELEMENTS OF PEASANT VALUES OF MOLDAVIAN HUNGARIANS

The values of traditional peasant communities of the Moldavian Csángó-Hungarians have been strongly eroded not only by the change of time, but by the dictatorships and other foreign influences during the last two lifetimes. The study outlines various phenomena and implications of this process. It addresses the distortions of respect for private property, various community relations helping each other in case of different disasters, wastage of additional activities that play a role in the economic strategy of the Csángó-Hungarians, and changes in the process of children's education and in the traditional order of inheritance. Thus, the peasant values that ensured security have been distorted during the last 1-2 lifetimes, which disrupted the village communities that were important for preserving identity for Hungarians.